

6. Epistolar

Brief von August Hermann Francke an Cotton Mather.

Francke, August Hermann

Halle (Saale), 19.12.1714

Nutzungsbedingungen

Die Digitalisate des Francke-Portals sind urheberrechtlich geschützt. Sie dürfen für wissenschaftliche und private Zwecke heruntergeladen und ausgedruckt werden. Vorhandene Herkunftsbezeichnungen dürfen dabei nicht entfernt werden.

Eine kommerzielle oder institutionelle Nutzung oder Veröffentlichung dieser Inhalte ist ohne vorheriges schriftliches Einverständnis des Studienzentrums August Hermann Francke der Franckeschen Stiftungen nicht gestattet, das ggf. auf weitere Institutionen als Rechteinhaber verweist. Für die Veröffentlichung der Digitalisate können gemäß der Gebührenordnung der Franckeschen Stiftungen Entgelte erhoben werden.

Zur Erteilung einer Veröffentlichungsgenehmigung wenden Sie sich bitte an die Leiterin des Studienzentrums, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

Terms of use

All digital documents of the Francke-Portal are protected by copyright. They may be downloaded and printed only for non-commercial educational, research and private purposes. Attached provenance marks may not be removed.

Commercial or institutional use or publication of these digital documents in printed or digital form is not allowed without obtaining prior written permission by the Study Center August Hermann Francke of the Francke Foundations which can refer to other institutions as right holders. If digital documents are published, the Study Center is entitled to charge a fee in accordance with the scale of charges of the Francke Foundations.

For reproduction requests and permissions, please contact the head of the Study Center, Frau Dr. Britta Klosterberg, Franckeplatz 1, Haus 22-24, 06110 Halle (studienzentrum@francke-halle.de)

urn:nbn:de:gbv:ha33-1-14858

^{1718. Gall.}
Halleluja! Im September ad 1718. Fabrij Mian
dian Copey mit ^{Erleuchtung} des H. Prof. J.
Frankens aus dem Original vergrößert.

Viro Maxime Reuerendo atq; Amplissimo 423.

D. COSMO MATHEO,
Ecclesie Christi Bostoniensis in America
Ministro fidissimo
Augustus Hermannus Frankius
Verriman in Christo Salutem dicit.

Litteras Tuas, die 10. Januarij anni 1712 mi ex India
occidentali ad me datas, una cum adiunctis libellis et num-
mo aureo ad d. 1. Aprilis rectissime accepi. Illa autem, quas
die 28. Maij 1711. abs Te missas esse, scitis, ac quatum exem-
plum istis incluseras, mihi nondum sunt redita. Sane
ingenti me gaudio adfecerunt, vnde ista littere Tuae, tum
propter donum, ex tam remotis regionibus propter omnem spem
atq; opinionem meam Orphanotrophes nostro oblatur, librosq;
mihi destinatos, tum precipue eam ob causam, quod inter eos
quibus causa Dei his temporibus curae cordiq; est, quorum multos
per Divinam gratiam novi et Te esse intellexi. Quod ipsum partim
libris ad promovendam Christi cognitionem abs Te conscriptis
perhaesi, partim ex sanctione voluptate, quam ex institutorum
nostrorum, ad eundem finem spectantium, delineatione Te
cepisse, verbis pluries narras, non immerito iudicari.

M. Corda

Amo

Pro memoria Fabrij Mian d. 10. Dec. 1718. Paracathesis
zu gold. 20. im Original nicht. Zu finden in d. H. Frankens.

Hinc factum est, ut compellatio Tua, qua in aliquibus
 belli praefatione ad indefessam ciperis Dei continuationem
 cohortaris, in primis autem preces piarum vota, quae pro me
 meisq; Collegis ac Orphanotropheo nostro litteris Tuis nu-
 cupasti, quodq; quotidie abs Te pro nobis ad Deum fieri aspi-
 mas, animum meum meorumq; Collegarum ad laudandam in-
 numerabilem coelestis Patris bonitatem, mirifice excita-
 vint. Pro quo divino beneficio, et quod istam Tibi men-
 tem inducit, ipsi iterum iterumq; gratias ago, et ut eadem
 mentem Tibi perpetuam esse jubeat, atq; in amplifican-
 do illuc etiam locorum Christi regno indies magis magis
 defigat, ex animo precor. Quam jucunde igitur Tuae
 mihi fuerunt litterae, tam vehementer doleo, quod pro eo, ac
 bui, illis respondere adhuc haud potuerim. Tanta nimirum
 negotiorum multitudine, (quod vere adfirmare possum) ad
 distentus fui distineorq; ut, nisi Deus Optimus Maximus
 sua me singulari gratia suffulciret confirmaretq; succur-
 dum mihi jam pridem fuerit. Neq; in laborum meorum perfec-
 one, ~~at~~ in primis etiam in responsionibus ad amicorum epistolas
 ter mihi usque venire solet ac torrenti, qui ea, quae in praepitum
 sibi potissimum obvia habet, secum rapit, caetera autem
 loco immota ac intacta relinquit. Hinc praeter destina-
 tionem meam fit quam saepissime, ut eorum, quos alioqui co-
 vissimos habeo, epistolis sero respondeam: quod idem et
 is, Vir Maxime Reverende, litteris accidit. Quam ob rem
 Te majorem in modum rogo, atq; obtestor, ut pro bene-
 meritis lo, quo es in me, animo diuturniori silentio me
 ignorare, et hanc seram responsionem meliorem in po-
 tem interpretari haud dedignare. Ut autem caritatem
 meam quodammodo compensem, de statu rerum nostrarum presenti
 quippe quem Te scire velle, facile intelligo, paullo fusius for-
 bam, illudq; Tibi me gratissimum facturum, plane persua-
 Miraberis, scio, Vir Maxime Reverende, laudabisq;

Miraberis, scio, Vir Maxime Reverende, laudabisq;

425
novo summam Dei providentiam, ubi ex iis, quae consequen-
tur, cognoveris, quod Instituta nostra in longe ampliore
statu deducta sint, quam in quovis temporis fuerint, cum
libellus Vestigia aeternae viventis Dei inscriptus, ab interprete
autem Plur. Rev. Antonio Guilielmo Boehmio Pietas Haller-
is dicitur lingua Anglicana in lucem exiit. Quod enim pri-
mum ad Orphanotropheum attinet in hoc ipso, velut ex praefati-
one, dicti libelli epitoma (Anglice Abstract) praemissa, apparet,
trecenti et sexaginta homines eotempore victu fructi sunt, num-
vero eorum numerus ultra centum adaugetur, quibus et prandium et coe-
na quotidie paratur. Sunt nimirum hodie centum pueri Orphanorum,
puella triginta, tyrones in officina typographica, libraria, pharma-
ceutica cum famulis ancillisque, oeconomis ministrantibus, viginti
quatuor; quibus omnibus praeter prandium et coenam jentaculum
quoque et amictus necessarius porrigitur. Ceteri convictores sunt
partim Theologiae Studiosi, partim etiam scholares, qui scholas
Orphanotrophei frequentant. Ex his centum et quinquaginta
Theologiae Studiosi Ordinarios convictores dicimus, quod
cum in convictum recipiuntur, certus ipsis locus in mensis
assignetur, ea quidem lege, ut ad testandum gratum animum singu-
lis diebus suis quisque horas vel juventutem in scholis nostris
doceant, vel sermones publice habitos, aliaque ad publicam utili-
tatem spectantia describant. Ex his duodecim Sumptibus Angli-
canis hucusque aluntur, quos Annam, Magnae Britanniae Reginam
gloriosissima memoriae suppeditasse, post ipsius obitum demum
resolvimus. Pro hoc autem beneficio ad discendam docendamque
linguam Anglicanam et vertendas libros Anglicanos in nostram
Germanicam, et Germanicos in vestram Anglicanam, obligati sunt.
Vide iste convictus et Societas nomen, Mense Anglicano sortita
est. Reliqui Theologiae Studiosi et scholares Extraordinarii appe-
llantur, qui circa meridem paulo utilioribus, quam isti, ad explen-
dam tamen famem sufficientibus, cibis pascuntur. Horum in
numero non videntur quotidie sunt, sed illi duntaxat, qui, cum in Orphano-
tropheo prandere volunt, hora matutina septima nomina sua certo

Theol.

426
Theologiae candidato profitentur, id quod omnibus omnino Theo-
logiae studiosis, nisi quis forte male fandi sit, licitum est. Unusquisque
autem die pro centum et quadraginta quatuor victus paratur, quos
numerus qui excedit, inter primos sequentis diei convictores re-
vultur. ita fit, ut pauperes quique, si non omnibus, plerisque tamen
diebus prandium, idque prorsus gratuitum, habeant. Pro hoc ipso enim
convictores extraordinarii ad nullum plane officium prestandum obli-
gati sunt. Sub vespere ex iisdem Theologiae studiosis quadraginta
quatuor, ex scholaribus autem centum ad orphanotrophei mensam
itaque admittuntur, hoc tamen discrimine, ut omnes tunc ha-
beant locum certum ac ordinatum, pro quo studiosi (scholares et
hic plane gratis recipiuntur) unam quotidie horam, quae vel
eris instituendis, vel certo personae describendo impendere debent.
Quamquam autem in tanta convictorum multitudine quosdam
plures vel pauciores desiderari solent, qui vel ob morbum, vel
iter, vel alias ob causas praesto non sunt; Nihilominus tamen
omni tempore pro completo convictorum coetu cibi prepara-
tur. In absentium ergo loca, siue isti fuerint ordinarii, siue
extraordinarii, in coena certum locum habentes, ex expectanti-
bus substituantur, quot sedes vacant. Expectantes vero eos
pellamur, qui impetrata a nobis venia ad fores coenaculi pre-
sunt, absentium vices expleturi. Horum omnium (qui in presen-
ti circa meridiem sunt quinquaginta studiosi, sub vespere au-
tem centum et sedecim, et scholares septuaginta duo) nomi-
na certa scheda inscripta exstant. Quamprimum ergo
de vacantibus quibusdam locis conpertum est, illi tri-
um. intrant, quos eo tempore ordotangit, id quod e publica
nominum recitatione quivis facile intelligit. Discedente
alterove ordinario, in eorum locum in Theologia studiosi
Extraordinarius est expectantibus convictoribus porragant
quorum de industria in litterarum et pietatis studio pro-
liquis ex Inspectoris mensarum, vel alius cuiusdam finis
digni, commendatione nobis innotuit. Cum vera hoc institutum
ut ex haecenus dictis liquet, ad eos tantum attineat, qui
praesentes adeoque sano corpore sunt, ut accedere in or-
phanotropheum ad cibos capiendos possint; Cui

427
cis adhuc indicabo, quæ divina providentiâ auspici-
is in agrotantium comoditatem accesserint. Horum
quidem jam ab initio ratio a nobis semper est habita,
nunc autem multo melior haberi potest. Empta nimi-
rùm a nobis est jam a. d. 1703. vinea, non procul ab Orphanotropheo in aperto campo sita, cujus in anteriore par-
te domus erat, quam anno 1708. agrotantium usui accom-
modandam curavimus, et nunc Nosocomium appellamus.
Si quis ergo ex pueris nostris orphanis in morbum incidit,
ex orphanotropheo in has sedes deportatur, et quotidie ab Or-
dinario Medico visitatur: medicamenta necessaria ex me-
dici præscripto applicantur, cibique saluberrimos, si quos a-
grotus capere potest, preparantur. Adest et femina
præsto, quæ aegrotis ministrat. Theologiae Studiosi
et scholæ nostrarum alumni, de quorum egestate
nobis constat, iisdem conditionibus recipiuntur. Immo
vero nonnunquam peregrini opificum administrari hoc
beneficio fructi sunt, et hac ratione convalescunt,
quibus alias ab summa egestate et miseria, in qua
magistris suis et reliquis hominibus deserti decubuerunt.
Perendum fuisse, qui ipsi deinceps præ ceteris
grato animo collata in se beneficia agnoverunt. In his
edibus veteranus quidam Theologicæ Studiosus certum
conclave habitat, cui negotium datum est, ut agrotantes in-
spectet, cum ipsis cœnet et cantet, et quæ singulis diebus contem-
pant notatu digna, certo libro inscribat. Ceteris autem e-
grotantibus, qui hic sustentantur atque curantur, numerus statui
non potest. Quia plures autem adfuerint, eo major est illo tem-
pore convictorum numerus: siquidem horum agrotantium
locum, quem quisque in ipso Orphanotropheo
triclino habet, non vacante, sed ab expectantibus, ut pau-
lo ante indicatum est, occupari sinimus. Ceterum his schola-
rum nostrarum alumni, qui parentum suorum sumpti-
bus apud nos aluntur, peculiare Nosocomium est, in quo

424.
agrotantes curantur. Puella autem orphane in suis, quas
habitant, adibus, certum conclave habent, agrotis destinatum.
Hec sunt, quae de externa pauperum in orphanotrophe
nostro sustentatione scribi oportere iudicavi. Cuius quidem
Divini beneficii tanta omnino magnitudo est, ut patet
Summi Numinis providentiam, quae in eo sese prodit, admini-
strari, quam penitus cognoscere necum Germani timentes
possint. Non autem in his externis augendis Divina Provi-
dentia subsistit, sed in spiritualibus etiam, et ad animorum
culturam spectantibus, beneficiis multo illustrior facta
est. Schola enim Orphanotrophei, in qua iuventus ad vivam
Christi cognitionem, partim etiam simul ad litterarum studia eruditur,
ita adaugetur, ita ut hodiernum discipulorum precipientium
numerus cum eo, quem supra dicto tempore habuit, compa-
raveris, ingentem accessionem facile his animadversurus.
In Germanica enim schola (quae ita a nobis dicitur, ut si
quatur ab ea, in qua lingua peregrina et disciplina de-
centur, quam a posterioribus lectionibus Latinam denomi-
mus, et post paulo delineabimus) nunc per classes triginta
duas una cum orphanis supra nominatis, alij etiam pueri
etiam plus minusve mille sexcenti ab octoginta sex pre-
ceptoribus in principis fidei Christianae capitulis, nec non
Calligraphia et Arithmetica, et quidem plerique gratis,
liqui autem pro exiguo admodum didactro instituuntur. In
schola insuperat quidam verbi Divini ministri, qui in
negotio ex praepositoribus senioribus quos sibi admini-
stravit. In Latina schola lingua Latina per octo
caetero et Hebraica per sex ordines docetur. Praeterea
Theologia, Historia, Geographia, Oratoria, Logica,
Musica vocalis, Calligraphia, Arithmetica et
Matheseos rudimenta indulsantur. Discipuli in
schola hoc tempore sunt amplius trecenti, quos in
ex ipsis etiam orphanis nostris illi cooptantur, quibus
feliciter ingenium Divinitus datum est. Caeteri partim
sunt cives Hallenses, partim peregrini, non tantum

428
ex plerisque Germania nostra provinciis huc vel
missi, vel profecti, sed externi quag, Britanni, Bata-
vi, Helvetii, Hungari, (indi, ut Tim. Ruthian, qui Tra-
quebaria huc veniebat, cum nos Dno Past. Plutschow-
ius salutaret; hic erat in trutinio comensalis, et in
Orphanotrophij scholis, quando Historia docebatur,
discipulus erat, cum quo ego Biblia et Beati Jac-
Arndi libros de vero Christianismo privatim ve-
gebam; septem diei hord ita erant disposita,
ut 1.) Moses, 2.) prophetas, 3.) psalmos. 4.) N.T.
legeremus, et Tres hord ad legendos Arndi libros
erant destinati; Turce, ut Dno (hr. Joseph Burgr,
qui hodie Diaconi officio fungitur Emskirche prope
Norimbergam Tatarari, quoru duo, qui hodie in-
ter Orphanos aluntur, una cu Dno Past. Scharschz-
vio, cum e Muscovia, etc. redux fieret, adventati-
bant. Tertius hic obiit, et in cemeterio Glanchers-
conditur: etc. 7.) Sueci, Livoni, Poloni aliq Liv-
onum itidem plerisque (quos magna ex parte, qui
hanc Capiam firibio, ipse novi;) gratuita in-
stitutione solb inf mit Tim. Dns Edges Finbrs Hundr Sat-
tr, so zuo Dns Hignung Dns Christmanns bey uns cru-
gendoch nonis, und inf mit Dns Joefrußden Dns
D. Prof. Francker, nün Dns Digns Gotschall Dns,
Dns, Jactn, Spach fr: Man nünß pfundirn, so
langu Dns figns wazun 3t.) frunntur, ceterom
quisq sex thaleros (quorum quing libran Angli-
canam unam, nün 48 Strolings, fere aqvant) di-
dactri annui loco solvent. Praeceptores in hac scho-
la sunt viginti sex, inspectores duo; Nimirum
supra dictus verbi divini Minister et qui
dam Theologiae Candidatus.

Qua-
7

Quatuor quatuordecim annis utriusque scholae, Germanicae
videlicet et Latinae, de quibus supra, inter quatuor
discipulos praeter nationes ad ductas, sunt Bohemici
duobus fratribus, Matthaeus et Joh. Mathetk
rum parens mihi Beati Martyris Christi, fr. Dr. Joh.
Huffi Pestilla sic appellata, Bohemico iura
te, e Silesia mittebat superiori, ubi hodie com-
vatur. it. Chl. Knoblauch, Bohemus. Fratres modo
comemorati patriam, in qua Religio Pontificia
rum predominatur, cum parentibus reliquis
vunt, ex ardenti amore erga Evangelium de Christi
sinceram veritatem; Sunt et Galli, ut isti fratres
quorum nomen Brandegery, it. Denys, li-
tiones in publico Orphanotropheo auditorio habent
tur, quibus praeter eos, qui ex Professoribus, Senatoribus, Ecclesiis
nistis et Civibus literatis Hallensibus invitati comparent, stu-
diiis quibuscumque interesse licet. Finita quoque lectione
mini omnes a praceptoribus suis in auditorium modo dictum veni-
cuntur, ibique ad gratam collatorum in se divinarum beneficiorum
agnitionem, ad industriam in discendo, ad obedientiam erga magis-
tros ac serium pietatis studium sermone publico a me exor-
tatur. Quo facto libelli, ejusmodi ferunt, ut Tui ad nos missi
et simile vel spina, pruna, poma aliave id genus esculenta
quod praesens anni tempus exhibet, singulis Alumnis quae
duobus inspectoribus distribuatur. Quibus munusculis
structi loti hilaribus, parvuli in primis, donec se recipiant
Alio die praepiores universi convocantur, quos ad dili-
tiam fidelitatem in officio suo, circumspeditionem in qua-
diana cum discipulis consuetudine, prudentiam in re-
hensionibus et castigationibus, in primis vero ad sinceram
Dei timorem et preces, sine quibus labor eorum irritus
foret, exhortor.

Augescentibus autem in Orphanotropheo convi-
bus ac in schola ejus utraque alumnis, haecum deesse
Hinc ad 1709. pro puellarum Orphanarum habitaculo

earumque ac ceterarum, ex Urbe Hala et Suburbis huc confluentium. 431
scholis peculiarem domum pedes sexaginta longam, triginta qua-
tuor latam et tres contignationes altam extruere necesse fuit.
Qua occupata et si in prioribus aedibus non mediocre spatium lueri-
ti nobis videbatur, nihilo tamen secius parvo interjecto tempore de-
tate debebamus. Erant in Orphanotropheo tria spatiosiora cogi-
tatoria, quorum in uno Theologiae studiosis, Collegia et per hebdomadam
duabus horis sermones publici utriusque sexus hominibus, huc tan-
quam ad publicum oratorium aut templum sponte conveniebant.
Deficiente ergo scholis habendis spatio adhuc alias aedes edi-
ficare animi induximus, ut, auditorio illo coenaculoque ex ante-
rioribus aedibus in hasce novas translato, majus spatium lu-
craremur. Huius domus ad 1710. extrui coepit, transla-
toque biennio perfecta longitudo ducentis, latitudo quadra-
ginta pedibus constat; altitudo autem, et si cum anterioris
sic dicti Orphanotrophei, cuius dextro lateri annexa est, altitu-
dine ubique convenit, ex parte tamen duabus tantum, ex parte
autem quatuor contignationibus, absolvitur. In inferiore aedium
parte dimidia coenaculum est, centum pedes longum, latitudine
eadem, quae totum aedificium; altitudine autem, viginti pedum; tan-
ta fere, quantam vix aliapue contignationes habere solent. Idque
ideo, ut ciborum vapores eo melius dissipari possint, nec convictio-
nes inter comedendum incommodent, quippe qui universi, quos su-
pra recensuimus, si a puellis Orphanis ancillisque, utpote quibus pe-
culiare triclinium est, discesseris, hoc conclavi congregati simul
accumbant. Huic coenaculo in altera parte dimidia proxima
est culina, officina pistoria, aliisque conclavia, vasis econo-
miae accommodata. In secunda aedium parte superiore reperi-
tur auditorium, in quo lectiones Theologicae et publicae adhe-
rent, de quibus diximus supra, habentur. Aequalatum est ac-
tuo dictum coenaculum, octo autem pedes illo altius, et quin-
tes absolvit, omnesque capit scholarum nostrarum alumnos et
praecipuos, quorum sunt duo millia et amplius, qui praestant
orationes scholarum publicas, quemadmodum modo diximus, in
eo simul congregari solent. Reliqua huius aedificii conclavia
3 prater

43² praeter alias quidam pueri Anglicani tenent, qui partim Orphanotrophei, partim paedagogi Regii (de quo locutus sum infra) scholas frequentant, atq; hinc ista ^{locutus} ^{est} ^{regio} ^{Anglicana} ^{appellatur} Anglandis foris, id est, domus Anglicana appellatur. Auditorium pristinum et duo coenacula in anteriore Orphanotrophei partim scholis habendis, partim locanda Bibliotheca aptata sunt, quae undam moribus donum donationibus testamentariis ad aliquot volumina millia excrevit, et nunc quatuor quotidie horas studio inventum. Jam quidem Dominus ita nobis habitacula dilataverat, ut scholae puli haberent, ubi ad attripienda pietatis et bonarum litterarum studia convenirent: Decebat autem adhuc musea et cubacula, in quibus ~~conversarentur~~ illi, qui ex peregrinis locis huc convolant, studio privatim tractare et dormire possent. Dispersi erant scholares Glaucham, (quod est suburbii nomen, quo habitamus, moenibus civitatis Hala contigui) in diversis et partim ab Orphanotropheo remotioribus aedibus: unde non exigua non tantum inopia, sed damna etiam ad illos redundabat. Quibus igitur mederi cuperemus, non alia via nobis inveniunda videbatur, quam ut eorum gratiam peculiarem etiam domum curaremus extruendam. Confiliu, quod anno superiore coepimus, Deus Opt. Max. ita secundavit, ut consq; iam perfecta sit, ut proximo vere inchoante occupari dictis scholaribus possit. In hoc edificio scholares aliquot eorum contubernio jungentur; quibus sicuti jam inde ab initio factum est) ex preceptoribus unus praeficietur, qui tempore actionibus publicis (quod, ut paullo ante meminimus, in aedibus Orphanotrophei habentur) vacuo eorum vitam et mores inspectet, studia dirigat, ac hora matutina quinta, ubi e pergerint, et nona vespertina, antequam ad lecturam conferant, scripturam sacram cum ipsis tractet, precibus legendis eos praebeat. Et cum ex his pueris adolescentibus multum ventum suorum suntibus hic vivant, certus oeconomus, non in Orphanotropheo, sed alia quadam domo (in dispartibus huius domus) in suburbio nostro constitutus est, qui eorum tuto pretio victum ipsis curet. Quia ex re siquid lucri non ad Orphanotropheum, sed ad ipsum oeconomum redit. In novis modis et vere proximo occupandis, aedibus huic oeconomo triclinia, na, aliaque ad hoc negotium necessaria, conclavia attribuentur, ita adolescentes eo commodius in posterum et habitabunt et cohabitabunt. Reliqui pauperiores mensa extraordinaria in Orphanotropheo

433.
phee, ut jam supra monuimus, gratis fruuntur. Per aetivas et
auctumnos decurrentis hujus anni menses in extruendis duabus
ad huc aliis domibus occupati fuimus, quatenus altera juxta dex-
trum, alterum vero ad finistram modo dictarum aedium
latus erecta est. Tria ista aedificia, ita inter se nexa, longa
sunt quadringentos, lata autem quadraginta pedes, et quinque con-
tignationes alta. Atque e longinquo spectantibus una quasi vo-
mus videntur. De fine ac usu utriusque recentioris domus huc
cognosce: Siquidem supra, quod Studiosi Theologia ordinari
mensa in Orphanotropheo fruuntur, duas quisque horas quo-
tidie juventutem formare ex officio teneantur. Eorum autem
multi ex scholis inferioribus in Academiam nostram Fri-
dericianam perveniunt, humanioribus, ut vocantur, studi-
is vel ipsi non satis imbuti, vel facili methodo ea aliis
tradere nescientes, in adoptandis praeceptoribus magna
nobis difficultas saepissime obiecta fuit. Si quos idoneos
forsan nacti, aliquando habuimus, a parentibus domum
revocati, vel a patronis ad officium publicum postulati
sunt; Atque ita nos in pristinam difficultatem demum
implicati fuimus. Eua igitur ut nos liberaremus jam ante
aliquot annos, Deo adiuvente certum Praeceptorum Semi-
narium constituimus, in quo nonnulli Theologiae cultores
adscivimus, cum in finem, ut per integrum biennium
ad docendas in Orphanotropheo et paedagogio Regio ne-
liones litteras, prepararentur, atque sic preparati, tres mi-
nimum annos scholis nostris operam suam adicerent.
Prospexit Deus illud quoque consilium, ut ex hoc seminario non
pauci prodierint, qui multo cum fructu studiosae juventuti prae-
sulerunt, et partim adhuc praesunt. Neque vero ad nostras tantum
modo scholas, sed alia quoque Gymnasia et scholas litterarias in-
tra et extra Germaniae fines dicti Seminarii usus redundavit. Sa-
pissime enim ex nostris institutis praecipites domestici et publi-
ci a patronis petuntur, a nobis vero, quoad fieri potest, prom-
ptissime mittuntur. Unde fit, ut, qui hinc ex usu jam habitum
vocandi

docendi sibi acquiescentibus, alibi locorum eo majori cum
 emolumento atq; ad ipsius iuventuti precipiant. At ne
 cum consuetus studiosorum in hoc Seminario exiguum
 hucusq; fuerit, adeoq; vix nostris scholis sufficeret, eorum
 numerum non mediocriter augere decrevimus. Quod
 igitur in studia ac vitam ut eo melius inspicere ac ingre-
 possit, ex his illi, quorum consulendum est egestati, aut quorum
 saltem fere id feret reliqua vita conditio, alterutra de-
 iungentur. In alteram ad omnia itidem insignem studio-
 rum adscribere animus est, ut ~~quod~~ linguis studio-
 ris, in primis etiam exercitiis Catecheticis, ad quod in scholis
 Germanicis occasio ipsis prebebitur, ad functiones Ministerii Ec-
 clastici, moderantibus quibusdam Inspectoribus, sese prepara-
 In ipsa quidem Academia nos Theologiae Professores hunc so-
 nobis propositum ex officio habemus, ut Theologiae Studiosos ad
 nera ecclesiastica preparemus: Nec desuerunt, unquam
 auditoribus nostris, quos auxiliante divina gratia ad istam
 primum feliciter perduximus. Enimvero cum Theologiae Stu-
 diorum in Germania nostra ea sit conditio ut pleriq;
 puer egestatem in Academiis diutius subsistere hanc
 aut, sed ante, quam studia eorum maturitatem consecuta
 dissolvere cogantur, huius incommodo hac ratione occurrere cupi-
 dum certum numerum ex eiusmodi studiosis, qui aliquandiu
 ologia operam iam sedebant, diligentiamq; suam et vitam
 vitatem nobis testatam fecerunt, ad hoc institutum feligere,
 studia in hac academia longius prosequendi subsidia pro-
 curare, animum induximus. Ita per divinam gratiam
 turum esse confidimus, ut omnitempore tales in prout
 habeamus Sacri Ministerii ac muneris scholastici Candidatos
 qui deo occasionem, afferente, tanquam fidei operarii in
 sem extrudi possent. Huic instituto similis
 aliud, quod jam ante hos duodecim, et quod excurrit,
 nos coepit, et Collegium Orientale Theologicum, dictum
 hoc ipsum initio duodecim Theologiae studiosi selecti
 ribus ingenius praediti, qui aliquot jam annis in litteraturis
 Lia

435
via ac vera pietatis exercitum incubuerant, co-
plabatur, eo quidem consilio, ut Theologiam ac Lingvas
Orientales ex ordinis Theologici praescripto ita exco-
lerent, ut non tantum alias Theologiae Studiosos lin-
guas et disciplinas docere possent, sed digni quoque eva-
derent, quibus maxime ardua munera Ecclesiastica et
Academica aliquando demandarentur. In Orphanotropheo
primum musea habuerunt sua, paulo autem post ob con-
clavium penuriam in ipsa Urbe Hala conductas a nobis
vici Michaelis simul Joanne Tribbechovio Philosophia
tum temporis Professore Extraordinario, et postea
Georgij Serenissimi Principis Danici, in Anglia Con-
cionatore Publico (et post Epus obitu Cenobii Mariani
preposito Magdeburgi) iam beate defuncto, excolu-
erunt. Accesserunt hinc circa illud tempus Studiosi
rum causa quinque iuvenes, natione et patria Græ-
ci, qui quum itidem Orphanotrophei sumptibus hinc aleren-
tur, isti coetui iungebantur. Hinc quidam ex Nostris ad-
discenda Græca lingua hodierna vulgaris, quam
ἡρώδης seu ἡρώς illi vocant, opportune
sibi oblata, sedulo usi sunt. In primis autem B.
Tribbechovius intra aliquot mensium spatium tantam
sibi huius linguae acquisivit facultatem, ut non modo
satis scite loqueretur, sed Grammaticam etiam (cui Af-
nastasius Michael Maceo, reliquorum Græcorum natu-
quidem minimus, sed ingenio pro ceteris maxime pre-
lens, epistolam bene longam subiunxit) ederet, aliasq;
huius linguae cupidos doceret. Ex Græcis autem tres
in lingua Græca vetusta (ἡρώδης illis di-
cta) quippe quam illi ignorabant, instituebantur, in
Latinam vero ignotam omnibus omnes incumbere
neesse habebant, donec, ea ipsa mediocriter compre-
hensa, publicas lectiones frequentare possent. Inter-
vin-

rim Collegij huius alumni ordinarii non tan-
 tum aliis Theologia cultoribus linguas Orientales
 et disciplinas Philosophicas praelegerunt, sed et in
 adornanda accuratissima ac notis criticis locisq; par-
 velis accommodatissimis refertissima, Bibliotheca Hebrae-
 corum editione, Professore Michaelis moderante
 fuerunt occupati. Quae quidem Biblia jam pridem
 tibus Orphanotrophei imprimi coepta, at ob varia
 praecula nondum plane excusa sunt. Fore tamen
 ramus, ut intra anni spatium penitus absolvarer
 Quibus editis ad studium Biblicum Hebraicum ligue-
 tractandum non exiguam inde faciem Theologiae
 toribus praelatum iri, ad eoz huius Collegij usum
 Ecclesia Dei vel inde uberrimum futurum, confidimus
 cedit, quod ipsorum alumnorum plerique jam aliquot annis
 clesia Dei partim in Germania nostra, partim in ex-
 vis regionibus publica munera obeundo utilem assen-
 praestiterint. Ex quibus praecipue nominare place-
 Christianum Benedictum Michaelis, supra dicti Professo-
 agnatum, qui, postquam de studio iuventute
 ribus annis Graeca, (sic noto: ~~Ex~~ quing illis, qui e
 cia adcolabant Italiam, de quibus supra, unus
 tunc et in Coemiterio Glauchensi sepultus est.) Hebrae-
 ica, Rabbinica, Syriaca, Arabica, Aethiopica
 cendo aptissime meritis fuit, a serenissimo Rege
 pro Professor Philosophiae Ordinarius constitutus
 est, et cum agnato suo (qui ex ad. 1709. Theologus
 quoque Professor Ordinarius est) in perficiendo
 pere Biblico potissimum nunc de sudat. Efficiat
 posteaquam ante aliquot menses ultimis huius
 Collegij alumnus ad officium publicum promotus
 fuit, certis de causis novos in illud nondum
 adsumimus, suo tamen, et forsan, Deo adjuvante, perimus
 4em

tempore alios cooptare cogitamus. Habes, Vir ^{Ma}
xime Reverende, pleraque Orphanotrophei nostri instituta:
sed cum ad tot pauperum minorum aultiorum su-
tentationem et institutionem in cognitione et sti-
more Domini ac bonis artibus, adeoque ad divinae gloriae
amplificationem spectent, omnes omnino homines hanc mirifi-
cam caelestis Patris providentiam benignitatemque submissio
animo venerari merito debebant. At vero cum plerique caecos
multi etiam malitiosa et invida mente laborant, mirum non est
quod et illis haec omnia parvi fiant, ab his autem contemnantur, et
tanquam noxia damnentur. Inter ipsos verbi divini ministros
proh dolor! non defuerunt, qui verbis et scriptis acerbi-
mis haec divinae Providentiae monumenta perstringere non eru-
uerunt. Quibus ad vindicandam, non nostram, (quippe cui
haec velificamur) sed Summi Numinis gloriam scriptis A-
pologeticis respondendum aliquoties fuit. Quae occasione
praeter horum maledicorum destinationem et opinionem
factum est, ut multis hominibus de his institutis eorum ve-
ra ratione innotuerit, quibus alioquin illa plane ignota fu-
erant et forte mansissent. Hinc multi gaudent, quod ex ho-
rum institutorum descriptione et defensione ceperant, ac-
statuiri dona sua piis precibus ac votis quasi involu-
ta, multi etiam liberos suos in scholis nostris educa-
vos, miserunt. Nec pauci haec instituta ipsis oculis su-
is contemplati ex ipsis etiam remotioribus locis access-
runt, praesentesque divinam benignitatem admirati nobiscum
hilari ore laudaverunt. Ita Deus impios inimicorum no-
strorum conatus non tantum irritos reddidit, sed in operis
sui emolumentum et amplificationem cedere iussit.
Cuius adhuc illustre exemplum narrabo. Cum anno superi-
ore inenata Friedericus Rex noster clementissimus,
cujus sub saepetro instituta nostra inchoata et consue-
non sine ipsius voluptate continuata fuerant, diem obiret
suprema et filius Vnicus Friedericus Guilielmus ipse

[illegible]

[illegible]

[illegible]

eo magis erit, quo majoribus subsidij, institutis
augescentibus, tum ad parandum victum, et eo perti-
nencia alia, tum ad extruenda et perficienda adifi-
cia indigemus. Quae divina providentia, sicut hucusq[ue]
nobis alijsq[ue] pijs conspicua fuit, ita eam multo adhuc
difficiliorem futuram nullo modo dubitamus. Haecenus
Orphanotropheo. Restant nonnulla instituta alia
quae quamvis ad illud proprie non pertineant, nos
tamen directioni non minus subsunt: De quibus nunc
nullum strictius.

Pedagogium Latinum (quo nomine schola illa, quam di-
rectorum parentum, e. g. Comitum, Baronum, equitum, mer-
catorum aliorumq[ue] filij frequentant, ab ipso Rege Frederico
designata fuit) initia sua ad annum superioris seculi
nonagesimum quintum refert, parva adhuc, ut ceterorum
moniorum, sed temporis successu, ita adauclata, ut discipuli nunc
sint fere centum, pleriq[ue] peregrini et exteri. Hos ipsos mod-
estis praecipientes vix viginti, Inspector unus officii-
bus Fregerus, qui quibusdam varij argumenti scriptis incla-
uit. Inter alia in usu pedagogij et scholae Latinae Orpha-
notrophei selectissima poemata, ex veteribus et recen-
tioribus poetis latinis a se collecta, edidit, ex quibus stu-
diose iuventus sine animorum offensione poësin lati-
nam ad discere potest. Nuperrime quoq[ue] Colloquia Teren-
tiana in lucem emisit, in quibus personas induxit fere
ubiq[ue] alias, sed sermone Terentiano ita inter se de rebus
varijs colloquentes, ut scriptoris huius verba sine ulla
immutatione exhibeantur: aut si quid ad evitandum pro-
batum autem offensionem mutandum fuit, vel de suo inter-
ficiendum, hoc ex adverso statim typorum genere agnosci
poteat. Prater haec ordine etiam, quem secutus est Fre-
gerus, usus libelli redditur insignior: siquidem sola inscrip-
tionis inspectio prima fronte indicat, unde singula
de prompta sint. Ex ipso simul hoc intelligitur, non modo
ipsum Terentium auctorem citari, si quis ad hoc opusculum pro-
vocaverit, sed locum etiam auctoritatis designari, quum vi-
deri Comœdii, sectio actus, scena autem colloquij ubiq[ue] respondeat.

Quod
19

442
Quod consilium quantum a schoneano instituto discrepet
per facile ad iudicandum illis est, qui utrumque inter se habere
conferunt. Ceterum hoc pedagogium eadem fere habet
quae schola Latina Orphanotrophei. Alumnus videlicet
civem Glarichensem adibus dispersi contubernia habet
et auditoria, in quibus instituebantur. Augefcente au-
discentium numero necessitas nobis imponebatur in-
rim usum amplam domum edificandi: Anno igitur 1711
horto spatioso post Orphanotrophei ternas novas domos
quas supra descripsimus, proxime sito, et ad Orphanotro-
phen spectante, edificavit ab occasu ad ortum ducentis
pedecim pedes longum, triginta quatuor latum, et quinque
contignationes altum, exstructum et anno superiore
occupatum est. Ab anteriore parte, quae ad Orphanotro-
phen vergit, duas habet alas, quarum altera quinquaginta
duos pedes ad meridiem, altera totidem pedes ad
septentrionem se extendit. istam inspector cum ministris
militantibus, hanc oeconomus unus tenet. A parte
posteriore orientem versus elapsa est ate ala una al-
na eadem longitudine lateri septentrionali addita est
quam alter oeconomus superne occupavit. Alteri
ri ad meridiem proxime etiam, si Deo ita placuerit
tam coniungemus, quas dies dyrotanti usui destina-
mus, qui interea in ipsa maiore domo certa con-
via habent. Ad lectiones, quae in hoc pedagogio tra-
stantur, quod attinet, praeter eas, quae in schola
na Orphanotrophei tradi diximus, hic quoque docetur
lingua Gallica, Geometria, Physica, Metaphysica,
Ethica, Politica, Genealogia, Botanica, Anatomia,
Astronomia et alia. Corporis etiam movere et am-
recreandi gratia proxima ante prandium hora in te-
nando, vitris poliendo, aliisque huiusmodi exercitiis
alumni instituntur. Quatenus etiam per annum, per
ac in scholis Orphanotrophei fieri consuevit, ludus
publica (saepe huiusmodi examina solennia,
quibus minus solennia) habetur.
Quemadmodum igitur, ut meminimus, in hoc

443.
Pedagogio ditionum parentum filij erudiuntur, ita quoque
pro huius generis filiabus schola quaedam instituta
quam Gynaeceum appellamus. In hoc puella aliquos
parentum suorum sumptibus in cognitione Dei, Calligra-
phia, Arithmetica, Lingua Gallica, aliisque rebus, istu-
lexu ornantibus, instituuntur, moderante et inspectan-
te virgine Gallica, non minus pia, quam prudente. Idem ve-
ro puella ab Orphanotropheo et Pedagogio Regio quam
longissime domicilio sunt remota.
Huic instituto affine est aliquo modo aliud, quod idem in
lexu sequioris usum incepimus. Aliquot enim ab hinc annis
honestissima matrona, quae pro quibusdam virginibus aul-
tioribus, nobili genere natis, certam fundationem, ut vocant
facere decreverat (quod consilium etiam post paullo in
quidam Saxonia civitate perfecit) suo ipsius instinctu
ad nos quoque certam pecuniam summam misit, quam eundem
in finem a nobis adhiberi cupiebat. Quod cum nos novum indi-
cimus, quod Deus instituta nostra amplificatum iret, interpre-
tarenur, isto ore commodam huic destinationi donum emimus.
Interim hoc exemplo alia matrona excitata in eundem
usum tantum pecuniam iam moribunda testamento legavit, quae
tunc ad unius virginis sustentationem requireretur. Postea etiam
Minister quidam Regius, idem non mediocrem nummorum
summam donavit, ex quo beneficio tres alumnas potissimum su-
stentationis suae partem habent. Adhuc praeterea nonnul-
lae aliae virginis adulationes, quae suis ipsarum sumptibus in-
idem in adibus vivunt. Quas inter nonnunquam tales re-
periuntur, quae quum vel propter Pontificiorum, apud quos vixe-
runt, recreationes, vel ob alia impedimenta pietatis su-
dio domi suae ex animi sententia vacare non potuerint
a nobis petierunt, ut sibi hoc loco vivendi occasionem
procuraremus, ut ex verbi divini predicatione, quam
per Dei gratiam nassent heic esse uberrimam, animas suas
edificare possent. Praeter publicam autem, quam in tem-
plo Glauchenfi et Orphanotropheo habent, spirituales
sui adificationem, duabus per hebdomadam horis priva-
tim quoque a quodam pio verbi divini ministro (nunc

444.
nolique, opportunique Jansen, ad J. D. Herrlichmiller
Joh. vob. vultu e membrum ad Theologum
Facultat, ist. Jex sacris litteris instituentur. (et con-
a regulis quasi monasticis omnibus sunt immunes,
sua cuiq. libertas relinquitur.

Neo praterenda fuerint, duo Cherotrophe
quibus aliquot pauperibus viduis a duobus patronis (Herrlichmiller
Herrlichmiller J. D. Bar. von Anstey, Ding. Ergon J. D. Bar.
vultu in J. D. Gamm. J. D. Bar. von Anstey, Ding. Ergon J. D. Bar.
sustentatione, partim de habitatione prospectum est, et a
vis de piis, ad animarum suarum edificationem facientibus, ex-
citiis prospectantur.

Haec sunt, Vir maxime Reverende, instituta nostra, quorum
usus ad eos, qui hoc ipso loco comorantur, potissimum
spectant. Potissimum dico: nam alios quoque, qui hanc
quidem hanc non degunt, istorum utilitatem partem
pare, vel exis, quod supra de diversorum collegiorum
one narravimus, patet. Non desunt autem instituta
quae in eorum, qui hinc vel propius vel longius absunt,
luminem praecipue cedunt. Ut ab externis iterum ex-
diar, beneficiorum, quae ex officina pharmaceutica, cuius
jam ante fecimus mentionem, innumeris fere agrorum
virginibus obliquerunt, amplitudinem enarrare non
sineo. Certe hac in causa Dei Providentia et benedi-
tas tam mirabilis fuit, quam in ulla alia. Dedit illa
et aliquot annos Orphanotropheo nostro, accedente meo
nostro opera, quaedam medicamenta, quorum efficacia
tas primum quidem in ipsis institutis nostris, deinde vero
pluribus Germaniae et Europae nostrae locis prorsus singu-
ris ac mirifica fuit et adhuc est, adeo ut nunc in remotis
mas terra partes transmittantur. Accedit, quod non tantum
Orphanotrophei nostri alumnis, sed pauperibus etiam quibus
aliis in suburbio nostro, et urbe Hala, quin et alibi locis
si idoneo paupertatis testimonio instructi a nobis expe-
rint, gratuito dari jubemus.

Maj

Majora autem beneficia ea sunt, quae per officium
librarianam quamplurimis hominibus a Deo conse-
quuntur. Non dicam minor de tot libris ad studia litterarum
juvanda heic excusis; quippe quorum utilitas externa
tantum est, sed libet nunc eos qui divisionis argumenti
sunt, paucis tantum attingere. Sunt homines appido
multi, quos librarii, de genuina veri Christianismi ratione
agentium, qui orphanotrophei sumtibus editi sunt, lectione
in meliorem viam reductos, vel in eadem non mediocriter
confirmatos esse, rescriimus. Cujusmodi exempla ex
ipsa remotissima Siberia Suecorum, qui ibi captivi te-
nentur, ad nos datis literis non sine ingenti laetitiam no-
bis non ita pridem innouere. Non ingratum tibi fuerit,
credo, hac de re nonnulla a me narrari accuratius. Anno
1706. Suedici, circumlatis in Polonia vicinisque regionibus
aliquot annos armis victtricibus, in Saxonia, irruptione facta
per integrum fere (zu valster zeit ist die Schwedische Herrsch.
Jahr . in der Zeit mit demselben Jahr, weil es aber aus den
ihnen Excerpten in Conditionen von und durch die Kaiserliche Reichs-
kammer zu Frankfurt am Main daselbst zu lassen, woher auch die Königl.
Bibliothek zu Dresden, also dass man sich nicht nur sehr vortheilhaftig
als d. König, nicht allein mit demselben. Elitz, noch auf dem Wegge
Dresden: da sie nicht folgt) annum subsisterent, ipso quidem Rege in
vico, aliquot horarum spatium ab urbe Itala distito, conmoran-
te. Et Saxonia dein in poloniam reversi Moscovian, Rege
praesente adire, eig arma inferre moliti sunt. In extre-
mis autem Ukranid finibus ad oppidum pultawam capsis
his positis omnium rerum inopia afflictis cum Magni Ducis Mo-
scoviae copijs, undiqz circumfusis, praelium committere necesse
habuerunt. Quo in proelio paucis utrinqz caesis Suecorum
castra Universa et copia plerqz in Russoru vene-
runt potestatem. Accidit hoc Suecorum supereminem
infortunium av. 1709. mense Junio. Rex cum paucissi-
mis suorum fuga salutem difficulter ad modum adeptus in
ditionem Turcarum se recepit, ibiqz integrum lustrum, et quin
excurrit, comoratus est novissime elapsi Novembrij
die 22. in pomeranian rediit. (ist Franz zu Wer We-
gen)

446.
Ipsa per Friedrichum Fall, alio tempore mit dem König von Danen
maxim in König d'Ansbach, mit nuntio d'Ansbach
geliefert worden. Ceterum captis in dicto prelio
(Bis pultawa) Suecis in Moscoviam commigrandi sunt
alii in Moscovia relictis, alii in regnum Casanum
ipsam Sibiriam missi, et ubique in summan miseriam
elgestaten redacti sunt. Hec multis illorum ex divina mi-
sericordia visu venit, quod Isaias 26. legimus: Domine in co-
gestatione visitaverunt te, effuderunt miltationem, et
correctio tua appropinquavit eis. Quae de re
ter omnem opinionem nostram ex Siberia met-
ri Tabolio (pulgo Tabolsko) ad. 1773. mense Jun-
epistola a novem, partim centurionibus, partim sub-
turionibus et signiferis, suo et reliquorum nomine
nos scripta, multa narrat, ex quibus sequentia tantum
ex Germanico Latine reddita, huius relationi inferre
visum est: Postquam misericors Deus pro in exat-
tua propter odium et salutis hominum cupiditate nos
captivos abduci passus, et aliquam animum nostrum
coercitionem nobis largitus est, sumopere morat-
us, quomodo praeteritis temporibus ad mundi exemplum
in diem seculi viventes, collocata in Christi merito si-
de divina gratia nobis ipsis persuadere potuerimus
ita quidem, ut vel ipsam mortem appetere non
tassemus. Hanc vero miseriam nostram agnitionem viri
Christi virtute, cupis antea plane ignari, saltem expertes fu-
mus, consecuti ubi divinam gratiam imis suspiriis anhelare
pimus, amantissimi Patris nostri providentia factum est,
ut unum alterumque scriptum ex iis, quae apud vos in lucem edita
sunt, ad manus nostras pervenerit. Quorum in an-
nostris operatio in solius Dei recondita bonitatis glo-
riam hanc veram confessionem nobis quasi extorquet,
Dominus illud, quod in annexis precationibus ab ipso
omnis boni datore expetitur est, ut nimirum istius laboris fru-
(H) der Capitain de Weerch nuntius noster unter Offic. H. Fried-
rich, nach seiner Beförderung zuerst in Fall, in Tobolsk geht mit uns.

448
praesertim in Hungaria, ubi Protestantibus religionis exerce-
re adeoque et librorum suorum divulgatio vel plane non
digne admodum a pontificiis permittitur, imprimenda
curavimus. Hoc ipso tempore Joannis Arndt, Theolo-
gici, Libri de vero Christianismo (cujus versio Latina
quod abhinc annis Londini recusa est, Anglicana a-
tem nuper ibidem prodit) in linguam Slavonicam
versus sub prelo sunt, ejusdem gentis usibus destinati.
Tera novi testamenti editio, Graeca videlicet, anno
1710. serenissima Regina nostra, nunc vidua, liberalitate
pro Graecis hodiernis, quippe quibus ex Turcarum in-
dia verba Dei rarissimum est, in lucem exiit. Ex-
cusa erat, quod ipsum Te fugere non crediderim, jam
sub hujus seculi initium Londini editio Novi Testamen-
ti Graeci vulgaris: quam cum inter alias rationes ex eo
capite, quod deesset ipse textus authenticus, Graeci
nobis gratiam fuisse percepimus, hac nostra editio
utilitatem operamque ipsis nos praestituras credidimus.
Praefationem Graecam huic editioni ad Graecos praefatus
Joannes Haimannus, Batavus, qui aliquot annis
inter populares suos officio Ecclesiastico functus
cum Graecis multam consuetudinem habuerat.
tinam nos adiuximus in illorum quidem gratiam
qui Graecam linguam hodiernam ignorant. Germa-
nis nostris singulari plane instituto non tantum de no-
vi foederis libris, sed de integro etiam sacro codice
divina providentia prospexit. Quod si tibi in
mis volupe futurum existimo. Nimirum Vir quidam illu-
stris parentibus, et quod praecipuum est, ex summo Grono-
nomine Carolus Hilthebrandus (Ansteinius fautor nostrus
et ceterorum Dei servorum longe amicissimus, anno 1710.
publicationem in lucem publicam emisit, quo modo utriusque
foederis libri conjunctim, et novi testamenti separationem
in usu pauperum vili admodum pretio quam emendatissime
si possent. Tanta videlicet typorum multitudinem confici-

449
Iam esse monuit, quanta ad omnes sacri codicis plagulas
requireretur. Haec enim fieri posse, ut typi semel sit con-
iuncti, in ordine considerent, nec opus futurum, ut in ibe-
randis editionibus typothetarum manibus denovo inter se
conjungererentur, et pro isto labore consuetum pretium
solueretur. Præterea huius rei et hunc usum futurum, ut
errata typographica, quæ in primam editionem irrepperant
e sequentibus editionibus tollerentur, adeoque quam dicitur
ratissima editio successu temporis prodiret. Ad hæc Consul-
tatio Dei beneficio ita a plerisque approbata fuit ut
cum ipso consensu multi pro suo quisque instinctu ad
hoc institutum pecuniam conferrent. Hinc in exeu-
dendo novo fœdere, cui psalmi Davidici deinde
iungebantur initio a. 1712. factum est, et intra trigin-
ta mensium intervallum septem editionibus Exemplari-
um triginta octo millia prodierunt, quorum unum quodque
duobus grossis nostris, (quæ est pars Libræ Anglicanæ
sexagesima tertia aut quarta) venditum est. Inte-
grorum Bibliorum forma quæ duabus editionibus de-
millia excusa sunt, et proxime ineuntis anni mense Martio quin-
millia forma duodecima prodibunt. Cuius utriusque editionis pre-
tium itidem tam modicum est, ut libræ Anglicanæ grossos no-
stros Minicos centum et viginti sex aut octo circiter
quante, maioris editionis exemplaria tredecim, minoris au-
tem viginti unum emi possint. Non dubito, Vir Ma-
xime Reverende, quin hæc rem maximopere sis admi-
raturus, quandoquidem permulti in ipsa Germania no-
sta eam non satis mirari queunt. Prodiierunt qui-
dem per quatuor et quing. lustra, postquam Deus sin-
gularem cognitionis suæ lucem in his terris denovo exorti
iussit, tot integrorum Bibliorum Germanicorum, separatim quoque
novi testamenti, exempla, quot per omnes a Reformatione
annos,

4⁵⁶ annos vix proviſſe affirmaverim; Tam vili autem pretio
vixquam etate vendita eſſe, quo nunc quidem venditor
vel audire vel legere ~~conſuevit~~ meminere. Unde vel pauper
ſervus et ancilla, ſi non integra Biblia, novum tamen Teſtamentum
parare ſibi poſſunt, ut adeo hoc inſtitutum ad cognitionem Dei inter
nos noſtros promovendam quam accommodatiſſimè merito habeatur. Ex
quoz ſunt hoc conſuevit exemplo hic illic nonnulli alii, ut licet non equi
exiguo, multo tamen viliori quam antea fieri conſueverunt, pretis
proſectum Teſtamenti libros eviderint; Nec dubium eſt, quin
ſors plures in poſterum idem exemplum ſint imitaturi.
Eadem ſors jam quibusdam alijs inſtitutis noſtris, ſupra de
ptis, obſigiti; Poſtea enim Geo. Duce Orphanotropheu hoc
exſtinximus, ſcholæq; pro pauperibus præcipue aperui
diverſis Germaniæ civitatibus et oppidis hi illi ad imitationem
tati fuerunt. Poſſem huius rei quam plurima exempla adſerere,
libet nunc unius atq; alterius iuvicere mentionem. Auguſta Vi
delicorū quidam prius Eccleſiæ Miniſter ſectione libelli
ſi ſi Veſtigia vivendi adhuc Dei ſumopere excitatus
1702. majorem pauperum curam ſuſcipere decrevit.
giſtratuſ igitur hoc negotio majorem in modum comen
ad rem ipſam adgreſſus, exiguis admodum ſubſidi
inſtructus, divino tamen auxilio quatuor homines adoptavit, illisq;
orum ſuorum præceptorem, quem ex orphanotropheo noſtro acceperat
proſecit, et illos in rebus ad ſalutem creditu et factu neceſſarijs
ſtueret. Quod conſilium Geo. ita placuit, ut non tantu præce
or alimenta neceſſaria procuravit, ſed eorū numerū intra annu
fere anni ſpatiu ad octoginta auverit. Suſcitavit etiam Geo.
aliu quendam pium hominem, qui horū in pauperum uſu
domu donavit. Quæ ad 1703. menſe Decembri ab
lis Bavariez urbem oppugnantiſ ſum multis alijs dom
in cineres reſecta, quæquam pauperes dimitti debuerat,
tamen claſſo tempore ipſi a divina Providentia ita denu pro
cū ſuit, ut in ipſo belli freſitu non tantum iſſi ipſis nihil deſuerit
multi etiam ex civibus Auguſtanis et captivis militibus apud illos
latu et auxilium invenerint. Poſtea vero, urbe ab hoſtibus reſ

hoc institutum Augustani Deo fortunate adhuc maiora ⁴⁹ in-
cremenda cepit. Et in hac usq. diem floret. Eodem anno 1703
Noribergae epus, quidam fidus Ecclesiae Christi pastor, an-
nus noster Carissimus, communicato nobiscum consilio pauperum
parentum liberos in regendo, scribendo, et necessariis doctri-
nae Christianae capitibus institutos curare coepit. Selegit ni-
mirum ex scholae Latinorum Noribergensium alumnis doctiori-
bus nonnullos, quibus, ab se preparatis, negotium dedit, ut ipsos
liberos in ipsis parentum suorum domibus docerent. Adfuit
etiam hucusq. divina providentia huius viri conatus, et
multorum Noribergensium et peregrinorum animos ad eum
juvandum flexit, ut discipulis, qui ab initio statim trecen-
ti et amplius fuerunt, necessarios libros coemere, et eorum
praecceptoribus quinquaginta didactum saluere potuerit.
Post illud tempus anno nimirum 1710. homo quidam ru-
sticus, qui ex vectura vitae sibi subsidia comparare
conspuerat (visum est P. Bult. in Congruentia, et in
Görlitz, et in Silesia, ab hisq. Walbach, iudice in
Noriberga, et in P. Wirth.) postquam ad sollicitam
sui ipsius salutis rationem habendam divinitus ex-
citatus fuerat, videns adeo multos homines, in summa
Dei ignorantia versantes, eorum miseria sumopere con-
matus, vidi et deserto iuventuti, quantum in se fo-
ret, Deum cognoscendi occasionem suppeditare statuit.
Eum ergo in pago quodam, sex horarum spatium
hinc disito, exstruendi consilium secum agitando, sum-
tibus necessariis destitutus, curru suo equisq. diuenditis
ad negotium ipsum se accinxit. Sed in incepto, licet
multos haberet irrisores et adversarios, Dei tamen auxilio
confusus strenue perstitit, domusq. tandem in eum statum
perduxit, ut nunc viginti orphani eam habitent,
qui praeter victum vestitumq. ab pio quodam Theo-
logia studioso, (vid. Zass von Praeceptorum fort. v. m.
Bismarck), quem ipsis praecceptorem constitu-
it,

4te in timore supereminatur, donec pueri ad opificium add
fuerint, puella vero ad ancillandum, dimitti possint. Quen
admodum autem et via hęc diversorum locorum instituta a
auctoribus suis, nullo certo subsidio instructis, ex sola Gr
providentia fiducia ad nostram imitationem imbuta sunt
et eodem adhuc modo continuantur; (cujusmodi plura co
memorare de industria pretermittimus) ita quam pla
tima Orphanotrophea proxime elapsis annis in Germa
nia nostra inter utrosq; Protestantes, constituta sunt
quod licet certis redditibus gaudeant, nonnulla tamen occa
sione nostri Orphanotropei exorta esse, partim ex ipso
publicis relationibus, partim ipsorum auctorum ad nos datis
litteris compertimus. Singulare adhuc institutum super est
pro India Orientali. Nemineris, Vir maxime Reveren
di libello nostro de huius loci institutis edito, Missionariorum
Danicorum, Tranquebaria in littore Coromandelino inte
Malabaros Evangelium Christi docentium passim fieri
tionem. Huius de missionis ratione, et iis, quae in eius
subsidium hoc loco instituimus, ex relationibus, a plurimis Le
vendo Bohmio in linguam vestram translatis, Tibi forte
jam plura innoverunt. Quia vero hoc pro certo scire
nequeo, non inique me facturum puto, si praeterea, quo
potest, quam illa relationes a nobis publicatae sunt, et
Missionariorum litteris cognovimus, prima huius Missionis ra
tia, paucis repetiero. Anno 1705. exeunte, viri duo
Bartholomeus Siegenbalgius (pastor noster noster)
Johann Winder in salm vasa in. past. Probst in
dam et nunc indigens absumptis mit. Goffst. Jussu
psalm et zingib, et vultu in gutta stoma fo
in angustia x.) et Henricus Plüschhorius (pastor
Malabarum Timotheum mit. brault x.) utiq; Ges
manus, jussu regis Danici (Fridr. IV. pastor noster
in Mission noster fin Martij, noster dos Lagers in
Novillegis pangroderit. x. Sec. Wendt a
Kenio, Theologo primario Berolinensi, (da infuso)

dux Petrus Tischer foris prodigiosus) deinde Hafni-
ensi, fauore et amico nostro, iam beato, commenda-
ti fuerunt, in Indiam Orientalem missi sunt, ut peri-
culum facerent, anne quosdam ex gente Malabarica
ad Christi agnitionem possent perducere. Mense igitur
Junio anni 1706. saluet incolumes Tranquebariam
delati cum ministerium suum auspicarentur, in audiscendas
linguas, Malabaricam et Lusitanicam, utramque isti gen-
ti usitatam, primum incumbere coeperunt. Qua de re
aliisq; ad manus suum spectantibus, eodem adhuc anno ad Jo-
achimum Langium, tum temporis Gymnasij Fridericiani,
quod Berolini est, Lectorem, nunc Theologia in hac
academia Professore, nostrum adeo Collegam conjun-
ctissimum, et ad me scripserunt, Illius institutione
in dicto Gymnasio, mea autem in hac academi-
a Fridericana ambo usi, et in Orphanotropheo victu
eodem tempore fructi fuerant: unde factum, ut ab u-
troque nostrum consilia et opem in officio suo expeterent.
Inter alia de lingua Malabarica audiscenda difficut-
ate conquirebantur. Adoptauerant sibi precepto-
rem Malabaricum, qui vero propter linguarum, quas
illi callebant, ignorantiam, non multum potuit ipsis prodes-
se. Arreptis tamen aliquantulum lingua Malabarica
fundamentis (Lusitanicam jam in itinere aliquo-
modo didicerant) ita inter eos salte pacta conue-
nit, ut Ziegenbalgius Malabaricam, Plütschovius
autem Lusitanicam precipuam operam navaret.
Hinc Ziegenbalgius libros Malabaricos varii argumen-
ti undique coemittit, ex eorum frequentissima lectione
ita profecit, ut intra octo mensium spatium ser-
mones publicos habere posset. (Crisp. Dio Hottotus,
In in primis Malabaricis Grammaticis, in tractatibus
Dio Hottotus natus Europa gestantibus, in die in Jallu
gadrunt. In lingua Crispius Hottotus Hottotus) Deus
en-

45^a Ejus nutu se in istas terras devenisse, certissimi
laboribus eorum talem quoque successum impetravit, ut
non multo post ministerii sui initia vnum atque alterum
ex Ethnicis Christo lucrarentur. Quare illi summa
re totati excitatiq; in incepto alacriter persequi
statuerunt. At vero, quod est communis fidorum
servorum conditio, multa eaq; gravissima impedi-
menta sibi obici videbant. Ex parte quidem
Indorum hoc maximum impedimentum esse narra-
bant, quod illi de Christianorum religione, quam
ex plenioris vita deteriori medirentur, pessime
sentirent. Unde eos, quos hanc ipsam an-
plecti velle suspicarentur omnibus modis ab ip-
posito retractum irent, et si quis nihilominus
propositum perficeret, eum omnibus bonis et in-
veni facultatibus privari adfirmabant.
Multa majora autem obstacula sibi ab iis ip-
sietiquerebantur, qui ex officio Christiano atq; ex ipsius
Regis David mandato ipsos juvare deberent. Enim-
vero hae impedimenta nostri nihil morati officio suo omni-
fide et dexteritate fungi adnitebantur. Cum vero ad de-
ficandū templū, ad erigendas scholas, ad describendos li-
bros Malabaricos et Christianos, aliq; huius generis in-
tuta externis etiam adminiculis opus sibi esse moverent.
Gens multorum Germanorum, qui litteras Missionariorum
a nobis publicatas legerent, animos excitavit, et in ip-
sorum subsidium non mediocrem pecuniae summam confer-
rent. Quia ad illos feliciter deportata ad saluberti-
ma instituta usi sunt. Longū foret singula enarra-
re, quare ea duratæ paucis, quam fieri potest
adhuc attingam, quae consecuto tempore ad nos se-
perserunt. Litteris, quas anno 1707. ad nos sederunt
quosdam sibi administratos dari cupiebant. Hinc anno
1708

1708. ex eunte Ioannes Ernestus Grunders, Philoso-
phid Magister, qui in pedagogio nostro Regio praeceptoris
munere adhuc functus erat, et Ioannes Georgius Boering-
gins, qui in Academia Kilonienfi, quod est in Holstia,
studii Theologici vacaverat, postquam Hafnia ritibus
consecratis sacro ministerio initiati fuerant, iussu Regis
Tranquebariam profecti sunt. Abiit una cum illis
quidam Polycarpus Jordanus Theologiae studiosus, cuius ape-
ra in orphanis nostris formandis et inspectandis aliquot
annos usque fueramus. Postquam igitur hi tres ad 1709. men-
se Julio Tranquebariam pervenerunt, cum Jacobus illis
ad Paganos in veritatis viam perducendos, perductosque
confirmandos, sese applicuerunt. Anno 1711. mense Septem-
bris ex communi consilio Plütschovius in Ganiam profectus
est, ut Legi suo universum missionis statum exponeret,
cuius post discessu Boeringius, nave concessa, itidem in
patriam remigravit. Anno 1712. d. 12. Dec. wissardus di-
malabare. Curia dicitur post gressu, mit vne,
et Joh. Berlin navi Ostindia missus. Interim
fama de huius Missionis ortu atque progressu in Angli-
am perlata, Societas de cognitione Iesu Christi propa-
ganda, quae Londini est, (non male fore ait in Anglica Bi-
bel script J. Löffler & Co. fundit, noaliter in fitorin Halle
vppach, Balonius die infanter gätle. Drogen mit der
Böhmischn Bibeln und den versionen conferir.) Lauda-
tissimo exemplo huius Missionarij succurrere decrevit.
Qua de re Epistola ex Anglia ad ipsos die 4. Januarij
1711. scripta, satis superque testatur. Ex qua sequentia, quae
ad manus nostras venire fecum communicare non abs re fore autumo.
Si multos in Europa, quibus pietas cura cordiq. est, in-
venitis admiratores laborum vestrorum in Oriente ad Pro-
pagationem Evangelij tendentium, estimatores Anglorum certe
singularem iniistis gratiam, quamprimum ipsis progressum ve-
strorum typis impressa narratio innotuit. Sicut enim vera
servatoris nostri Ecclesia, corpus est, multis constans mem-
bris, quorum ipse Princeps est et Caput, totam Corporis stru-

11 duram, immo unam quamvis ejusdem partem folido vigore
11 animans jugis vitam spirituali influxu corroborans. Si quod
11 unumquodque corporis huius membrum non potest non in
11 me nasci, quum totum corpus ad ampliorum mensuram
11 turba Christi excreverit percipit. Neque minus fidei
11 etatis cultor gaudebit, cum deprehendit, efficitur
11 quasi Ethnici ossa, vitam et spiritu caelesti de
11 ta, ad vitam iterum commoveri, sanctiori Dei spiritu
11 pulsisq; profanis superstitionum nebulis ad serenam Evan-
11 gelij lucem recipiendam disponi. Hac de causa Societas
11 tas de cognitionis Iesu Christi propagatione, in Anglia
11 nomen sortita, non tantum vestrum ad promovendum
11 in Oriente Evangelium approbavit studium, sed et con-
11 siderando Zetum, quem in prosequendo hoc, quod incepit
11 negotio exferuntis habemus, Membra vestra elegit
11 etatis (ut vocant) Correspondentia, hae freta
11 ut mutuo ejusmodi litterarum commercio, Christi-
11 monitis junctaq; opera opus Dei plus ultra in die
11 extendi possit. Ad hoc venit, quod in vestris
11 etiam observatis litteris, juvenilem citius etatem
11 bonos mores formati, quam senilem; Quippe quae
11 plus iusto mere externa et mortua religionis formae
11 haeret, ad sanioris veritatis gustum adduci digne se
11 titur. Et quoniam Societas haec ex litteris vestris
11 accepit, eadem vos instituisse via, diversosq; in
11 malabaricum transtulisse Tractatulos, ad verum
11 Christianismum spectantes, non potest non una vos
11 et consensu approbare tam utile propositum, ac
11 uberiorem Numinis divini benedictionem cooptis
11 vestris adprecari. Diuturno enim rerum usu de-
11 prehensum est, ad miniculum hoc ad propagandum non
11 cata pietatis studium summo opere in Europa conditum
11 Sed cum non sine causa conquarimini de sumptibus in
11 transcribendis ejusmodi libros impendendis, operantes,
11 ope preli typographici, omnibusq; ad hoc necessa-
11 riis

457
vris, difficultates hasce superare tandem queatis; Memo-
rata modo Societas toto hoc negotio bonis viris de meli-
ori commendato, tantum argentum impetravit, ut non pre-
lo solum Latino, omnique ad hoc requisito apparatu, sed et
superaddita quinquaginta Librarum Anglicarum summa
subvenire vobis posuerit, nihil magis in vobis habens,
quam ut ii, qui ad hoc opus tam liberali contribuerunt,
de beneficio jam collato non tantum gaudere
queant, sed et ampliore hinc nanciscantur occasio-
nem bona sibi concessa in communem aliorum, pre-
cipue Ethnicorum, usum eo libentius conferendi. An-
te autem, quam finem scribendi faciam, de quarta in
Anglia Societate, quae propagando Evangelio in par-
tibus transmarinis operam navat, vel verbulum adicere
liceat. Et haec ad similitudinem vestri in Oriente labo-
ris, quam proxime accedit. Viros vobis enarrare possem
tam in Ecclesia, quam Politia ad gubernacula seden-
tes, qui honori sibi ducunt, illustri huic religionis pro-
pagando operi incumbere. Hinc autem presa-
gire licet, magnam enolumentum ad Ecclesias tam Ori-
entales, quam Occidentales suo tempore esse redi-
turum, si Divina, ut speramus, providentia istud por-
ro secundaverit incepta. — Vos vero, Reveren-
di Viri, serena fronte hanc narrationem et ad futu-
rum litterarum commercium invitationem accipite. Alacri vobis
audiant hi qualescunque in Anglia conatus. Eo alacrius ad me-
tam vobis propositam deproperetis, quo plures in e-
odem studio currentes deprehenditis. Nolite abicere
animum, si vel aperta vos vi adgrediuntur, vel secretis machi-
nis insidias struat communis animarum hostis, qui nihil inter-
tatum relinquit, ut opus Domini in ipsa (quod apertum)
35 her-

458
herba et primo quasi infantie flore suffocet. Veritas
semper victrix evadit, etsi vel maxime prematur
primi tamen nullo modo potest. Sit victoria vestra in
militate Christi, et catholicus amor patientia vos ut
peo muniat, circumdet, protegat, quo omnia tandem
adversariorum tela frangantur, — Placuit Societati
se propaganda Christi cognitione Ministros Ecclesiarum
Anglicanarum, nimirum Dn. Lewis, Dn. Anderson, et
Watson ad idem litterarum vel correspondentia
ita loqui licet) commercium invitare; quorum ille
in urbe Madras, iste in Bengal, hic autem in
urbe Bombay Ecclesiarum, quae Christo ex nostra
visione colligitur, praest. Exoptat laudata Societas
ut vos, Reverendi Viri, amicitia cum his Anglicanarum
Nationis pastoribus inita, ad propagandum in Oriente
Evangelium sedulo utrimque incubatis; Ad eam, mutuo
xilio consilioque subveniat vobis invicem. Id quod Societas
jussu dictis Ecclesiarum Ministris significatum est.

Haec litteras cuidam Finckio (consistorio antea dno
nunc gubernatori, nunc in Gallo nunc Comitis
Salisburgensi) Tranquebariam perferendas dedetunt.
Fuit hic Theologus studiosus nostras, qui in Angliam
ad juventutem formandam a nobis missus, provinciam
hac aliquandiu fideliter administrata, ex dicta Societate
voluntate artem typographicam addidicerat, et infans
ut typorum, quos Societas in Indiam mittere solebat
verat, capere libros Lusitanicos in usum Missionariorum
exenderet. Enim vero hic ipse, capta ab Gallis ad
filiam nave, multa dura passus, eademque statuto
tempore per Anglos redemptus, iter reliquum ingre
diem obiit. Supellex autem typographica, chartae
reliqua munera Missionariis destinata (excepto argen
to, quod furto ablatum fuit) recte in Indiam

venerunt. Quantam animi alacritatem ⁴⁵ Missi-
onariis hic Anglorum conatus ac subsidium adde-
rit, Epistola anno 1772. ad nos missa verbis pluribus
testatur. Voluerunt autem vehementer
mordem Tine Kij, cupis in locum ut nos alim typogra-
phum una cum typographia Malabarica, quippe qua sibi
maxime opus esse jam antea significaverant, mitteremus,
majorem in modum rogaverunt. Interim quia Societas Mis-
sionariis literarum commercium cum Anglicana Ecclesia Mini-
stris instituendum commendaverat, illi hujus desiderii
satisfacturi, succinctam totius hujus instituti sui delinea-
tionem ad dictos ministros miserunt. Cuius deline-
ationis exemplum, ad nos perlatum, huc transferre
placet, ut ita ex ipsis Missionariorum verbis de v-
niuerso negotio tibi eo melius constet.

- „Ordo nexuq salutaris instituti ad propa-
- „gandam inter Paganos Orientales vitam
- „Christi cognitionem, imprimis inter Gamulos
- „vulgo Malabatos dictos, Tranquebarie incepti.

Totius instituti, quod virtute divina, iussu
„Serenissimi Regis Danici hic Tranquebarie
geritur, verus propos hic est, ut viva lex Christi Co-
„gnitio in locis hisce obscuris propagetur, Paganorum animi, si
„qui verbo Dei obtemperant, ad veram Christianismi pra-
„xin adducantur ac salventur. Ad hanc metam depro-
„perandam (prout loci ratio postulat) duae diverse linguae
„necessariae sunt, Gamulica vulgo Malabarica dicta
„qua praecipua, et Lusitanica. Totum igitur opus in bo-
„nos dividitur coetus, quorum unus est Ecclesia (ut ita
„loqui liceat) cui verbum veritatis annuntiatur lingua
„Gamulica; alter est ecclesiola cui Evangelium annun-
„ciatur lingua Lusitanica. De qualibet paucis ser-

460.
fin. In Ecclesia Danuica inveniuntur Baptizandi
Baptizandi seu catechumeni et tres scholae:
quibus habentur labores publici et privati. Publici
vires ii sunt, ut singulis diebus Dominicis
tur conciones, omnibus membris congregatis in templo
to Jerusalem. In concionibus matutinis pericope
angelorum dominicali simplici ac perspicuo sermone,
sine humana eloquentia et scientia coloribus,
cantur, ad internam spirituales animi culturam
vivam praxin applicantur, adhibita semper cautione
ut recte secetur verbum veritatis. Eadem methodo
meridie catechismus secundum B. Speneri explicationem tractatur
habetur articulos fidei et epistolas dominicales docendo
solvimus. Die sexto cuiusque hebdomadae in dicto loco catechisationes
Biblicas secundum seriem librorum Novi Testamenti
habemus. Privatorem laborum perfunctio in eo versatur
in domo missionariorum, quam habitamus, quotidie
membris Ecclesiae Danuicae, in duas partes divisi-
te chisationes instituimus. Sunt enim in coetu nostro incip-
entes et proficientes. Incipientes sunt pueri et
puella minores in scholis, nec non adulti, qui ex idol-
latra vera Ecclesia Christi se applicare desiderant
catechumeni dicti: Hi catechizando in doctrina Christi-
ana ac ordine salutis a nobis erudiuntur et instituuntur.
Quos si vera Religionis et fidei elementa ad-
solvendi cupidos ac in agnitione voluntatis Dei, eiusque practica
servatione se exercentes magis magisque deprehendimus, pro tanto
Ecclesia examine per sanctum baptismum Deo et Ecclesiae implan-
dos offerimus. Proficientes nominantur pueri et puella
scholarum maiores, nec non cetera Ecclesiae membra magis
et per praeceptum et agnitionem veritatis, secundum pietatis
doctrinam perstringentia, quibus catechizando singulis diebus sancta
scriptura scripta a nobis explicatur. Sed sicut triticum seorsum
pateam habet admixtam, ita non desunt inter istos, quicquid

467
tione mere historica de rebus divinis contenti sunt. At vero
quia Oratio verum est medium, per quod viva Dei cognitio ac
divina indoles quæritur et invenitur, ex his quidam sexto
die cujusq; hebdomadis conveniunt, quæ hora animi suum
ad Deum elevant, et alius post aliam, orationi cordis insi-
stunt; Hæc tamen differentia, ut viri cū pueris in ve-
no, et mulieres cū puellis in alio, concludi Deū ado-
rent. Omnino autem semper observamus, quod itaq;
juvenilis utriusq; sexus statem senilem et in cogniti-
one veritatis Christi et in oratione ad Deū vincat.
Deinde privatissimi etiam labores nobis incumbunt,
ut sunt 1.) Visitationes domesticæ; 2.) colloquia cum
membris Ecclesiæ secundū uniuscujusq; vel internū animæ
vel etiam externū corporis statū; 3.) Conversiones ex idio-
mate Germanico in Danulicū; siquidem jam unus The-
ologian Freylinghufii, alter B. Speneri explicati-
labores quorundam Tractatum, quos in Europam
transmissimus ad revelandū magis Naturæ naturam
et Æternæ id istius Paganismi, ad quem evertendū
missi sumus: Quam ob causam hoc anno duos ejusmodi
Tractatus elaboravimus, quorū unus agit de Paganismo
in genere, alter de Arte Medica inter Malabares usitata.
Nunc etiam mentio facienda est de fructiferis nostris
plantariis Ecclesiæ inter Paganos plantanda; Scholæ
pontamus Danulicas. In prima schola erudiuntur pu-
eri adultiores, qui legunt Novū Testamentū et ex eo li-
teram Veteris Testamenti Biblicam, Arithmeticam
Calligraphiam in Danulico Papyro, vulgo Oles dicto. Exhibet
hebdomade cortigendam exhibent meditaturculam in Scri-
ptura dicta, quæ secundū analogiam fidei explicat et ad-
plicat.

467
plicant. Discipuli in hac schola ita preparantur, ut proximis
temporibus ~~conferantur~~ ^{conferantur} ~~conferantur~~ ^{conferantur} huius instituti tam
quam scribe, Praeceptores et Catecheta bono cum
ctu, ut speramus, interire possint. In secunda schola
quae suas habet subdivisiones sunt pueri minores, digne
rum profectum: Alij discunt dicta scripturae
libellum de ordine salutis: alij legunt cantica sacra
et discunt Catechismum ac Arithmeticam; alij discunt
Catechismum sine explicatione et litteras elementarias
quas digito etiam aperire inscribunt. In tertia
schola continentur puella; quarum aliae legunt Novum
Testamentum ac Historiam Veteris Testamenti
canonici, discunt compendium theologicum et dicta
Biblica; aliae discunt ordinem salutis, Catechismum
et litteras elementarias. Prioribus duabus scholis
duo praesunt Praeceptores. Puellis vero vidua aliqua
probatam vitam, quae et alijs Ministris praestare
quodam sexu comode experiendis. Hora sexta
persona duae scholae puerorum conveniunt ad comunionem
catechisationem: ipsi discipuli, prima schola sub inspectu
ne Praeceptoris catechisationem instituant de veritatibus
vini hora matutina ex Missionariorum ore in catechisatione
auditis; Ceteri pueri ad quaestiones respondent, in
quella quoque faciunt. Quodvis horis matutinis et vespertinis
preces ad Deum fundunt in duos coetus divisi. Singulis
mensibus cum tribus scholis hisce scholis examen instituitur,
in quo nos Missionarii singulorum profectus explorant.
Interim non intermittimus quotidianas scholarum visitationes.
In his scholis pueri et puella jam numerantur, quibus
de omnibus ad vitam necessariis prospicitur. Legimus
non nihil adiciamus de modis dispergendi semina
bi divini inter paganos ipsos, claritate Evangelij de
tutos. Primus hic est: Egressi ad coetum paganorum

nem cum illis conferimus de lapsu generis humani
 de voluntate divina hominibus revelata, et de via, qua
 homo in Mediatore Christo (Mt. 26. 28) salutem dat. Nostri
 missus noster primum Art. noster Natur. noster, ad da. Gaudet
 quodammodo, adram noster noster dan. noster noster
 et si noster noster noster noster noster noster noster noster
 Alter modus est iste: Parvulos nostros educimus in plate-
 as, pagos et domos, iter facientibus ad quietem edificatas,
 atque in ejusmodi locis concurrentibus paganis, verbum Domini
 dicis parvulis catechetice instillamus, adhibita semper appli-
 catione ad circumstantes infideles. Accedit tertius modus, ubi de
 Christiana doctrina libellos in linguam Samulicam conver-
 sos quacumque occasione dispergimus. Superfecimus alios modos
 quibus hoc in negotio utimur, enumerare, quippe qui specula-
 ri libello duobus obhinc annis, in Europam missi, a nobis inserti
 sunt, pauca hac sufficiant monuisse de Ecclesiola Samulica.
 Sed et alterius coetus, scilicet, Ecclesiola Lusitanica (a lingua
 ita dicta) paucissimis mentio facienda est: Quae lingua in
 maritimis civitatibus Indiae Orientalis usitata est, in qui-
 bus Europaeorum plantationes, quas vocant, erectae sunt.
 In hac Ecclesiola deprehenduntur, ut in precedenti, Ba-
 ptizati, Baptizandi et schola. Et quia hic ordo in plu-
 rimis Ecclesiis Samulicis antea delineatus respondet, tantum-
 modo ea, in quibus differenter attenditur recensere. Diebus
 Dominicis concio habetur Lusitanica hora 9. finita nem-
 pe Samulica. In qualibet concione jam absolutus Articulus
 fidei circa credenda et agenda, quia meridie in edibus
 Missionariorum catechizando repetitur, ut observari
 possit, quam attentos se in verbo Dei audiendo prebe-
 buerint juniores ac adulti, et ad firmandum magis ani-
 mos in veritate. Die quarto cujusque hebdomadis catechi-
 sationes habentur publicae secundum ductum compendii The-
 ologici a Dno Freylinghusio editi, ad hunc usum in lin-
 guam Lusitanicam translati. In privatis catechisati-
 onibus, quae quotidie in edibus nostris continuantur /

⁴⁶⁴
Catechismus et ordo salutis tum cum aetate juvenili, tum
catechumenis et alijs ecclesie hujus membris tractantur.
Ite heta certis horis catechumenos erudit in doctrina pie-
tatis. In schola Lusitana majores discunt compendium theolo-
gicum, explicationem catechismi, arithmeticam et calligraphiam, la-
tine Novum Testamentum, ejusque dicta facta memorie traduntur.
Hi singulis diebus binas horas in schola Lusitana Damulica
lingua Damulica addiscenda tribunt; Minores discunt li-
ras elementarias, catechismum B. Zutheri et ordinem salu-
tis. In hac schola pueri et puella duodecim numeran-
tur, qui etiam ut 34. priores, cum iis, qui liberis serviunt, gra-
tis vestiuntur, cibantur et educantur. Ecclesie ministris, pre-
ceptoribus, scribis Damulicis aliisque, qui instituti hujus minis-
tris prae sunt, singulis mensibus datur salarium, ut nihil
dicamus de elemosynis. In hunc usque diem totum
institutum adversantem conatibus ac machinis in tantam
angustias redactum est, ut non nisi glorioso Dei auxilio praesidi-
o, quod certissime speramus, remediari possit, quo ex hoc
secutionum esset, non tantum elucemur, sed etiam in postea
causam Dei inter Indos Orientales divino ardore et op-
tissimo successu agamus, Christos animas lucremur. Deus Testi-
monium Maximus, qui dedit filium suum in lucem gentium, ut
sit salus usque ad extremitatem terre, stabiliat sanctum
hoc munus suum opus, firmet illud contra vim et insidias
adversariorum, perficiatque ad nominis sui aeterni gloriam, et in
paganorum aeternam salutem. Ab ortu solis usque ad occasum
ejus sit laudatum Nomen Jehovae! Tranquebaris ad littus
romandelinum in India Orientali. D. 20. Jun. 1712.
Finckio autem Anglia profecto laudata Societas
Novum Testamentum Lusitanum Amstelodami quam nitidius
exceperunt curavit, et anno eodem VII. exeunte aliquot ex
plorum centurias ad Missionarios transmisit, datus ad ex-
celsum humanissimis litteris, ita sese habentibus:

Reverendi viri
Speramus, circa hoc tempus Finckium nostrum, p. 1712.
Rogatus gaudere epistola D. VI. Contin. D. Malabar

Nachrichtes pag. 322. p. 34 verbotemignis vertribt. ⁴¹⁵ Vo
som fin d'fcholt galten vaders. it. pag. 288. it. an
Anden d'fcholt, so aben völlig g'fcholt, f'fcholt.
~~Adversus~~ Nos Germani interin in compa-
rantam typographicam Malabaricam consilia nostra
et India contulimus. Nissa erat ex India littera Malaba-
rica (vulgo Alphabethum) in Charta depicta: Quibus
in Chalybem incisus matricibusq. inde confectis, ipsas ty-
pos fundendos curavimus. Eo facto Symbolum Apostolicum
cum versione Latina et Germanica Speciminis loco he-
reudimus. (Vide it. 3. d'fcholt, d'fcholt 17. n. v. Cont. 3. d'fcholt. d'fcholt.
fol. 3. d'fcholt in d'fcholt d'fcholt d'fcholt d'fcholt. d'fcholt. d'fcholt.
versam supellectilem typographicam Joanni Berling, Ty-
pologo Sudiofo, (so nris, Comersalis vaxp.) in Aethanotropheol.
nostro artem typographicam edocto, et Joanni Theophilo
Adler, typographo Lipsienfi comissimus. Ulro se nobis
ad hoc negotium Adlerus offerebat, quod non sine Dei Nu-
mine fieri credebamus, quia hic ipse non tantum artis typographi-
cae satis peritus erat, sed litteras etiam Chalybi insculpere typog-
ex ore fundere callebat. Cujus sine utriusq. artis adiumento offi-
cina typographica diu consistere non potuisset. die igitur 13.
Decemb. 1712. hi duo, assumpto in itineris futuris laboris so-
ciatatem adolescente Adleri fratre, in Angliam et hinc
mense Februario 1713. in Indiam profecti, Traquebariam
cum rebus omnibus die 29. Junij ut celerissime, ita felicissime
pervenerunt: Unde paucis abhinc hebdomadibus primi-
tias typographicas accepimus, certiores simul facti, qua-
to ipso tempore, cum navis abiit, Novum Testamen-
tum a Siegenbaldio in linguam Malabarticam, cu-
jus ille peritissimus esse dicitur, translatus, sub prelo esse
creperit. Narrant etiam Missionariorum epistola de e-
legendis integris Bibliis Lusitanicis, quorum specimen
idem involutum erat. Ante autem, quam hoc ipsa
prelo subjiceretur, fortassis Vetus etiam Testamentum lin-
guam Malabarica excuderetur.

gio celeberrimum, scriptam ab Laurentio quodam⁴⁶⁷ ami-
co nostro, germanice versam, in qua de cuiusdam
Joannis Elliotti (quem non in merito Americanorum Apo-
stoli dici affirmat) studiis ad Convertendos Ethnicos, de
quibusdam Coetibus ad Christianam religionem perductis
nonnulla cum voluptate legimus. (Statim in istis nominibus
Lutherus in XII.) Quotum statum hodiernum cognoscere in pri-
mis auro. Fortassis Tu ipse, Vir maxime Reuerende, ali-
cujus coetus ex gentibus Americanis collecti, Pastor es,
adeoque eo melius hac in re nobis gratificari poteris.
Non ingrata tamen nobis erunt quaecumque de Anglica-
nis etiam Ecclesiis, natione talibus, subungere tibi placuerit.
Finirem hic narrationem meam, nisi de A-
cademiâ nostrâ statum quoddam Te ex me scri-
verelle videreris: De quo igitur pauca
subjungam. Ad iuris Consultorum epidem,
Medicorum et Philosophorum ordines quod
attinet, non video, quod de istis Theologo
tibi ego Theologus scribam. De tota Aca-
demiâ generatione monuisse suffecerit, quod
annum in Germania hoc tempore aperi-
tis habeatur florentissima. In ordine
Theologico mecum quatuor (vix quinque
que) alij professores sunt: D. Joachimus Ju-
stus Breithauptus, Abbas simul coenobij Be-
gensis, quod est prope Maydeburgam; (vel
noo din Formula Concordia confessoria
bun x.) D. Paulus Antonius, Joannes Henricus
Michaelis et Joachimus Langius, sed et
noo p. Joh. Dan. Hermschmidt, gabomus, und sind
dinst. Ditz. Collog. v. Theol. Doct. x. Nos o-
45 mnes

omnes per Divinam gratiam conjun-
 ctissime vivimus, et pro suo quisque gratia
 modo apud Dominum flexio tractamus.
 Auditores nostros non tantum doctos
 effingere, sed etiam vere pios reddere
 adeoque Ecclesie Christi tales ministros
 parare conamur, qui verbum veritatis recte
 secare possint, nec voce tantum, verum
 exemplo etiam suo greges suos doceant
 in destinatione et si adhuc variis imper-
 borum vexationibus expositi fuimus, Deus
 tamen et patientiam et victoriam
 semper nobis concessit, quam et
 posterum concessurum esse confidimus.
 Quod reliquum est pro donis, quod
 philanthropos nostro (daron von
 Longo in dno Gestalt dno Ernst
 Knigge Christi, quod est) his sepa-
 ratim temporibus misisti (quorum prior
 eundem, ut initio dixi, nescio quo ca-
 su, non allata sit) Tibi, Vir max-
 me Reverende, gratias ex animo
 go et hunc adiunctum programmati-
 a me editum fasciculum, sicut ex-
 plar, te misisse. Prof. Guiderius
 August. mitor dno Octav. Brundis,) tan-

464
quam grati animi qualem eni
testem, mitto. Perfractu tibi ha-
beas velim, me ex eo tempore
nobis per litteras innotuisti, crederem
tui in precibus ad Deum fieri
se mentionem, nec umquam eam
facere destitutum esse. Quod
mutuum Christiani amoris officium
ut et mihi, collegisq; meis, prout li-
beralissime promisti, porro praestes,
etiam atq; etiam rogo atq; abbeator.
ita futurum esse credo, ut sicut lo-
corum intervallo disjunctissimi finem
animi tamen nostri in Deo indies
magis magisque conjungantur, ut
tandem in coelesti Patria
ad gloriam Dei et salutem
nostram sempiternam de facie
etiam invicem nos pernoſcamus.
Haec faxit Deus propter Chri-
stum Filium suum, communem

⁴⁷⁰
nostri Soppatorem! Amen. Va-
le. Collegae mei paullo ante no-
minati, nec non duo isti, quos in
pastoratu habeo, Freylinghufius
et Wieglevius salutem tibi impa-
tunt. Data ad d. 19. Dec. 1714
Hala Saxon.

Pro memoria Notizen in
das Buch ff. Probst Ziegler
bald, mit welcher ich von
denn ff. Past. Lindner in
der fr. Lic. Saltmanin zu
Inbegriffen haben
sollen im Febr. 1719. zu
Tranquebar in
Indien vorlig. Aufg. find
Abba Pater, miserere Ecclesie Christi